

MİLLÎ SARAYLAR
AYDINLATMA ARAÇLARI KOLEKSİYONU
CHANDELIERS AND LAMPS IN THE NATIONAL PALACES

MİLLÎ SARAYLAR
AYDINLATMA ARAÇLARI KOLEKSİYONU
CHANDELIERS AND LAMPS IN THE NATIONAL PALACES

TBMM MİLLÎ SARAYLAR DAİRE BAŞKANLIĞI'NCA 1998 YILINDA HAZIRLANMIŞ, TBMM VAKFI MALİ DESTEĞİYLE YAYINLANMIŞTIR. HER TÜRLÜ YAYIN HAKKI SAKLIDIR. YAYIN NO: 19 / PRODUCED BY THE DEPARTMENT OF NATIONAL PALACES IN 1998 AND PUBLISHED WITH THE FINANCIAL SUPPORT OF THE TBMM FOUNDATION. ALL RIGHTS RESERVED. PUBLICATION NO: 19

BU SERİDEN YAYINLANAN DİĞER KİTAPLAR / OTHER TITLES IN THIS SERIES ALREADY PUBLISHED.

- Millî Saraylar Saat Koleksiyonu / Clocks in the National Palaces (1997)

TBMM MİLLÎ SARAYLAR DAİRE BAŞKANLIĞI ADINA YAYINLAYAN / PUBLISHED FOR THE DEPARTMENT OF NATIONAL PALACES MİLLÎ SARAYLAR DAİRE BAŞKANI / DIRECTOR OF NATIONAL PALACES Prof. Dr. Erol Eti

YAYIN YÖNETİMİ ve KOORDİNASYONU / MANAGING EDITOR AND COORDINATOR İhsan Yücel

SANAT YÖNETMENİ / ART EDITOR Aydan Gürün

METİN / TEXT Güller Karahüseyin

TASARIM ve BİLGİSAYAR UYGULAMA / DESIGN AND COMPUTER GRAPHICS Esin Öncü

FOTOĞRAFLAR / PHOTOGRAPHS Fikret Yıldız, Suat Alkan (TBMM Millî Saraylar Dia Arşivi / National Palaces Photographic Archive)

REDAKSİYON / COPY EDITORS Mehmet Kenan Kaya

ÇEVİRİ / TRANSLATION Priscilla Mary Işın

RENK AYRIMI / COLOUR SEPARATION Başkent Grafik

FİLM ve BASKI / FILM and PRINTING TBMM Basımevi - Ankara

KAPAK / COVER Dolmabahçe Sarayı, Muayede Salonu Avizesi / The crystal chandelier in the Throne Room of Dolmabahçe Palace

TBMM MİLLÎ SARAYLAR DAİRE BAŞKANLIĞI
TBMM DEPARTMENT OF NATIONAL PALACES

TBMM
Kütüphanesi

Yer: 2008-2616

Yıl:

Cilt:

Kısım:

Kopya:

Demirbaş No.

MİLLÎ SARAYLAR AYDINLATMA ARAÇLARI KOLEKSİYONU CHANDELIERS AND LAMPS IN THE NATIONAL PALACES

FOREWORD

Cultural activities carried out by the Department of National Palaces have largely focused on publications in the form of books, journals and brochures which have reached a wide readership both in and outside Türkiye.

The Department is responsible for a number of historic buildings in İstanbul, notably Dolmabahçe Palace and Beylerbeyi Palace, and other former imperial residences such as Şale at Yıldız Palace and the kasırs of İhlamur, Maslak, Küçüksu and Aynalıkavak, as well as some twentieth century republican era buildings of historic interest, such as the Atatürk Köşks at Yalova and Florya.

The contents of these buildings comprise a vast collection of 72,147 antique furnishings and works of art, which are repaired and conserved at our own workshops. These objects have not been discussed at any length in earlier publications, which have concentrated on the history of the buildings themselves. Now in this new series we plan to publish accounts of individual sections written by Department researchers.

Each book in the Collections Series will be prepared by an expert in the field concerned, so acquainting visitors to the palaces and general readers with significant aspects of our historic heritage. This book on Chandeliers and Lamps is the second in a planned series of books on the collections in the National Palaces, and we believe that these will fill an important gap in the published information available.

Prof. Dr. Erol Eti
DIRECTOR OF NATIONAL PALACES

SUNUŞ

TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı bünyesinde bugüne dek gerçekleştirildiğimiz kültür ve tanıtım konusundaki çalışmaların önemli bir bölümünü de kitap, dergi, broşür gibi yayınlar ile ulusal ve uluslararası boyuttaki geniş bir kitleye ulaşmak oluşturmaktadır.

Başta Dolmabahçe ve Beylerbeyi sarayları olmak üzere Yıldız-Şale, İhlamur, Maslak, Küçüksu ve Aynalıkavak kasırları gibi Osmanlı dönemi yapılarının yanısıra Yalova ve Florya Atatürk köşkleri gibi erken Cumhuriyet dönemi yapılarından oluşan Milli Saraylar'ımızın bünyesinde çeşitli türde 72.147 objeden oluşan son derece zengin bir koleksiyon yer alıyor. Bugüne dek hazırladığımız ve genelden özele tarihsel geçmişi vermeyi amaçladığımız yayınlarımızda; sözünü ettiğimiz koleksiyonun seksiyonlar halinde tanıtımına yer verilmemişti. Bu yeni yayın dizimizle, Milli Saraylar'da bugüne dek özenle korunan, uzmanlarımızca araştırması ve atölyelerimizde restorasyonu yanısıra konservasyonu yapılan söz konusu zengin koleksiyonun belirli seksiyonlar halinde kısa tanıtımlarını yapacağız.

Her biri, konusunda uzman araştırmacılarımız tarafından hazırlanan koleksiyonlar dizimizin elinizdeki bu yayınında, tarihsel mirasımız arasında önemli bir yeri olduğuna inandığımız Milli Saraylar Aydınlatma Seksiyonu'nu okuyucuya tanıtmayı amaçladık.

Bu sayıdan sonra yayınlayacağımız Milli Saraylar Koleksiyonu'na ilişkin diğer seksiyon kitaplarıyla, yayın dünyamızda mevcut koleksiyonlarımızın tanıtımı ile önemli bir boşluğun daha doldurulmuş olacağına inanıyor ve yeni yayınımda buluşmak üzere saygılar sunuyoruz.

Prof. Dr. Erol Eti

TBMM MİLLÎ SARAYLAR DAİRE BAŞKANI

TARİHİ SÜREÇ İÇİNDE AYDINLATMA ARAÇLARININ GELİŞİMİ

Varolduğu günden bu yana, insanoğlunun temel ihtiyaçlarından biri de yaşadığı mekânı aydınlatma olmuştur. Bu sorunun çözümü için insanoğlu, yaşadığı dönemin sağladığı imkanlar doğrultusunda, aklını ve emeğini de kullanarak çeşitli araçlar geliştirmiş ve çözümler üretmiştir. Geliştirilen araçlar insanlığın hizmetine sunulduğu gibi, tarihi süreç içinde uygarlığın gelişmesindeki göstergeler olarak da değerlendirilmişlerdir.

Aydınlatma araçlarının tarihini genel olarak incelediğimizde, insanoğlunun antik çağda ocak alevi ışığını, sacayaklar üzerine yerleştirilen korları, giderek elde taşınan meşaleleri ve yağ kandillerini kullandığı görülmektedir. Roma döneminde ise, klâsik dönemde mumlar, bir süre sonra da taşınabilir fenerler geliştirilmiştir. Ortaçağ ve Rönesans boyunca bu yöntemlerde köklü bir değişimin olmadığı, önceki dönemlerde kullanılan yöntemlerin kimi yerel farklılıklarla sürdürüldüğü gözlenmektedir. Ancak Rönesans'ın kendine özgü niteliğini oluşturan araştırmacı anlayış sonraları uygulanacak olan pek çok bilimsel yeniliğin temellerinin atılmasını sağlamış, buna bağlı olarak geliştirilecek olan bilimsel yöntemler 18. ve 19. yüzyıllarda uygulama alanı bulmuştur. 18. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere'de başlayan

Sanayi Devrimi'nin getirdiği yenilikler, yeni teknolojiler bir akım halini almış ve dalga dalga yayılarak insanoğlunun gündelik yaşamında da etkili olmuştur. Bu dönemde, Avrupa'da k    , kapalı pazarlar, yerlerini b     sanayi kuruluşlarının temelini oluşturacak girişimlere bırakmış ve t  m dünyanın uzun süreli projelerinde etkisini göstermiştir. Nitekim konumuzu oluşturan, insanoğlunun yaşadığı mekânı aydınlatma ihtiyacı bu yıllarda yeni bir sonuca ulaşmıştır. Özellikle İngiltere'de 1805 yılı, aydınlatma sorununun o güne dek görülmeyen bir biçimde     mlendiği bir yıl olarak karşımıza çıkmaktadır. Havagazı ile aydınlatmanın ilk uygulaması İngiltere'deki sanayi kuruluşlarında gerçekleşmiştir.

Batıda bu gelişmeler yaşanırken, Osmanlı İmparatorluğu'nda da Lale Devri (1718-1730) ile başlayan yenilikler ve batılılaşma hareketleri, 1839'da Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesiyle resmi bir anlam kazanmış ve Avrupa'daki pek çok bilimsel yenilik ve teknolojik gelişme imparatorlukta uygulama alanı bulmuştur. 19. yüzyıldaki gelişmelerin, mekânların aydınlatılması konusuna da yansıdağı ve yönetime ait saray gibi yapıların da tıpkı Avrupa'da olduğu gibi havagazı sistemi ile aydınlatıldığı görülmektedir.

19. yüzyılda İstanbul'da yapılan sarayların en b      ve muhteşemi olan Dolmabahçe Sarayı'nda aydınlatma sorununun yukarıda söz edildiği gibi ilk aşamada havagazı ile     mlendiği bilinmektedir. Sultan Abdülmecid (1839-1861) 1853'de Dolmabahçe Sarayı'nı yaptırdığı zaman sarayın aydınlatılması için bir de gazhane yapılmasını gerekli görmüş, bu amaçla Dolmabahçe Gazhanesi inşa edilmiştir. Bu gazhaneden elde edilen havagazı uzun yıllar sarayın aydınlatılmasının-

da kullanılmıştır. Söz konusu gazhane, zamanla şehrin sokaklarını da aydınlatmaya başlamıştır. Dolmabahçe Gazhanesi, yapımından H. 1290/M. 1873 yılına kadar Hazine-i Hassa-i Şahane tarafından idare edilmiş, bu tarihte idaresi Şehremaneti (Belediye)'ne devredilmiştir.

Beylerbeyi Sarayı'nın inşasından sonra sarayın havagazı ile aydınlatılması için Beylerbeyi ile Kuzguncuk arasında Nakkaş mevkiinde Baba Nakkaş Sokağı'nda bir gazhane kurulduğu bilinmektedir. Başlangıçta bu tesisat sarayın aydınlatılması için yapılmışsa da Kadıköy Gazhanesi kurulana kadar civardaki sokakların aydınlatılmasını da sağlamıştır. Beylerbeyi Sarayı Tüneli'nin içi de bu gazhane vasıtasıyla aydınlatılmıştır.

Bilimsel devrimlerin bir zincirin halkaları gibi ard arda geldiği ve hayata geçtiği 19. yüzyılda, kısa zamanda havagazı ile aydınlatma, yerini elektrik denen o sihirli enerjiye bırakmıştır. Elektrikle aydınlatma, 1840'a doğru ark lambalarının ortaya çıkışı ile başlamış, ancak yaygınlaşması Edison ve Swan'ın 1879'da akkor lambayı geliştirmeleriyle olmuştur. Bu köklü değişim batılılaşmayı sürdüren Osmanlı İmparatorluğu'ndaki teknolojik ortamı da değiştirmiştir. Yıldız Şale'nin elektrikle aydınlatılması için düzenlenen tesisatın 1898 yılında Siemens ve Halske firmaları tarafından yapıldığı bilinmektedir. Sultan II. Abdülhamid (1876-1909)'in Dolmabahçe Sarayı'nı tehlikelere daha açık, savunmasız bir yapı olarak görmesi üzerine Yıldız Sarayı'na taşınması ve Osmanlı Devleti'nin 32 yıl sürecek yeni yönetim merkezi olarak burayı kabul etmesi ile birlikte mekânların elektrikle aydınlatılması önceliği de buraya taşınmıştır.

Dolmabahçe Sarayı'nda ise, havagazı ile aydınlatmadan elektriğe geçiş Sultan Mehmed Reşad'ın tahta çıkmasıyla sarayda başlayan onarım ve yenileme hareketi ile birlikte gerçekleşmiştir. Bu doğrultuda, H. 1328/M.1910 tarihli bir mukavelenâme ile İstanbul'un Rume- li yakasında bulunan daireler ve çevresinin elektrik ile aydınlatılma- sı imtiyazının Gans Anonim Şirketi'ne verildiği bilinmektedir. Böylece Dolmabahçe Sarayı'nda daha önce havagazı sistemine uygun olarak işlevlerini sürdüren aydınlatma elemanları elektriğe geçişle birlikte yeni bir anlam kazanmışlardır.

19. YÜZYILDA SARAYLARDA AYDINLATMA ARAÇLARI

Mustafa Kemal Atatürk'ün iradesiyle; 3 Mart 1924 tarihli, 431 sayılı yasa gereğince saray, kasır ve köşkler bütün eşyalarıyla birlikte millete intikal ettirilmiş ve yönetimleri TBMM'ye bırakılmıştır. Bugün, Milli Saraylar adı altında toplanan saray, kasır ve köşkler mobilya, aydınlatma, porselen, saat, halı, ısıtma, tablo ve diğer dekoratif objeleriyle tarihi ve sanat değeri büyük 72.147 parçalık bir koleksiyona sahiptir.

Milli Saraylar Daire Başkanlığı'na bağlı bütün saray, kasır ve köşkerlerin iç düzenlemesinde dikkati çeken aydınlatma araçları saraylarda aydınlattıkları mekânlarda devlet idaresinin ve yaşantının sessiz tanıkları olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Bugün, yalnızca aydınlatmayı sağlamakla kalmayıp aynı zamanda muhteşem görüntüleriyle ve eşsiz güzellikleriyle mekânları süsleyen kristal avizeler aydınlatma araçlarının en önemli grubunu oluştururlar. İşlevsel açıdan önem taşıyan büyük salonlar ve odalar son derece değerli, hatta bir kısmı eşsiz kristal avizelerle donatılmıştır.

Saraylarımızda yer alan avizelerin hemen hepsi satın alma ya da hediye yoluyla, cam sanatında ün yapmış İtalya, İngiltere, Fransa, Çekoslovakya gibi ülkelerden gelmiş Bohemya, Murano, Baccara ve

İngiliz kristallerinden yapılmış kaliteli ve değerli parçalardır.

'Cam' terimi, genel olarak silis, soda, kalker karışımından oluşan cam için kullanılmaktadır. Daha ağır, parlak, erime noktası düşük olan ve içinde kurşun oksit bulunan cama ise, kristal denilmektedir. Bu tür karışım camı biraz ağırlaştırmakta, ona parlak ve saydam bir görünüm vermektedir. Kristal cam diğer camlara göre daha ince tonlarda titreşim yaptığı gibi normal camlar kadar sert olmadığı için aşındırılarak işleme, süsleme ve parlatma işlemleri daha kolaydır. Bu doğrultuda, kristal malzeme ile çok değişik formlar verilerek ve zaman zaman renklendirilerek çeşitli boyutlarda ilgi çekici zengin tasarımlara gidilmiştir.

Farsça 'askı' anlamına gelen avize terimi, kaynaklarda "tavana asılan, mum dikilecek veya ampul takılacak kolları olan bir ısıtma aracı" ya da "içinde mum alevlerinin veya mum denilen uzun ampullerden saçılan ışığın yansıdığı yontulmuş kristal parçalarından meydana gelen bütün" olarak tanımlanmaktadır. Ortaçağda cami kandilleri gibi tavandan camlı aydınlatma biliniyorsa da, camın aydınlatmada dekoratif ve estetik önem kazanması Batı Avrupa cam işçiliğinin geliştiği 17. yüzyılın ikinci yarısına rastlamaktadır. Avizelerin ilk örnekleri metal kollardan oluşan basit aydınlatma araçlarıdır. Bugünkü anlamda kristal avizenin temelini bu avizelerde süs olarak kullanılan doğal kristal (necef-billur) sarkıtlar oluşturur. Zamanla bu doğal kristallerin yerini kristal camlardan yapılmış sarkıtlar almıştır. Bu süsleme parçaları kısa zamanda avizelerin tüm metal aksamını örterek tamamen kristal olan avizeler ortaya çıkmıştır. Böylece 18. yüzyıldan başlayarak Avrupa'nın cam teknolojisinde başarılı birçok

ülkesinde kristal avizeler üretilmeye başlanmıştır. Kristal avizeler en parlak dönemlerini ışıklarla çevrili bir havuza dökülen çağlayanlara benzedikleri İngiliz 'rejans' üslûbunda yaşamışlardır. Elektriğe geçişle birlikte ise yeni dizaynlara başvurulmuştur. Avizeler, erken devirlerden başlayarak zamanın koşullarına göre ve ihtiyacın karşılanması doğrultusunda yalnızca aydınlatmaya yönelik şekilde tasarlanmıştır. Tarihi süreç içinde, teknolojinin gelişmesi, yüzyılın sanat anlayışı ve estetik kaygıların da gözönünde tutulmasıyla 19. yüzyılda muhteşem avizelerin tasarımı gerçekleştirilmiştir.

19. yüzyılda teknolojik gelişmelerin de yardımıyla kristal işlemeciliği ve avizecilik çok gelişmişti. Avizeciliğin Fransa, İngiltere ve Çekoslovakya'da hızla ilerlemesi doğal rekabet oluştuyordu. Üretimin artmasıyla, uluslararası rekabet kendini gösterecek alan buluyor, tasarım ve teknik alanlardaki son gelişmeler ortaya koyuluyordu. Sergiler sırasında ülkeler birbirinden etkilenmişler, fakat giderek ağır basan milliyetçilik akımı sonucu, her biri birer imparatorluk stili olan Fransız-Baccara, Çekoslovak-Bohem ve İngiliz avizeleri, diğer teknikleri de bünyelerine sindirerek ekollerini sürdürmüşlerdir. Sergilerde en son teknolojik gelişmeler dünyaya sunulurken yeni pazar arayışları da devam etmiştir. İngiltere ile Osmanlı İmparatorluğu arasında 16. yüzyılın son çeyreğinde başlayan siyasi ve ticari ilişkiler özellikle Tanzimat dönemiyle birlikte yoğunluk kazanmış, 1838'de İngiltere ve sonraki yıllarda diğer Avrupa devletleri ile ticari anlaşmalar imzalanmış, 19. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak İngiltere ve Fransa ile ticaret ilişkileri hızla gelişmiş ve bu devletler Osmanlı İmparatorluğu'nda kendilerine ürünlerini sergileyebilecekleri rahat bir pazar oluştur-

muşlardır. Bu doğrultuda özellikle İngiltere'den Osmanlı İmparatorluğu'na diğer cam eşyalar yanında kristal avize ve şamdanlar ihraç edilmiştir.

Başbakanlık Arşivi ve Milli Saraylar Arşivi (MSA)'ndeki birtakım belgeler incelendiğinde İngiltere'den Osmanlı saraylarına çok sayıda avize geldiği görülmektedir. Daha sarayın yapımı sırasında 20 Şevval 1269 (27 Temmuz 1853) tarihli ve 633 nolu Ceride-i Havadis gazetesinde yer alan bir haber; yeni yapılmakta olan saraya asılmak üzere Londra'da bir avizeciye billur bir avize ısmarlandığını, yapımı biten avizeyi görmek üzere Prens Albert ile o sırada Londra'da misafir olarak bulunan Rus Veliatı'nın avizeciye gittiklerini, bu avizenin son derece güzel bir sanat eseri olduğunu bildirmektedir. Bir diğer belgeye göre; 3 Kanunevvel 1857'de İngiltere'den, sarayların bütün alışverişinden sorumlu olan Ahmet Fethi Paşa adına 365 İngiliz Lirası değerinde avize ve gerekli aksamı, 4 Mart 1858'de ise, Norman adlı bir sefere ile bir gaz avizesi ve aksamı gönderilmiştir. Dolmabahçe Sarayı'nda İngiliz avizelerine en çarpıcı örnek ise, yerine asıldığı günden bu yana görenlerin hayranlıkla izledikleri Muayede Salonu avizesidir. 2000 metre kareyi aşan 56 sütunlu Muayede Salonu'nda yüksekliği 36 metre olan görkemli kubbede asılı 4,5 tonluk, 664 mumluklu avize, teknolojik gücün sınırlarını en iyi biçimde yansıtmaktadır. Avizenin gövdesi üzerindeki etikette şunlar yazılıdır:

This chandeller was planned and executed (by)
Frederick Rixon of the firm of HANCOCK RIXON & DUNT
NO. 1 COCKS PUR STREET
LONDON June 1853

Fransız kökenli avizeleri ise, kesin belgelere dayandıramamakla birlikte, Baccara Fabrikası uzmanları, Dolmabahçe Sarayı'nda sergilenen bazı avizelerin tarz olarak Baccara kökenli olduğunu ileri sürmektedirler. Dolmabahçe Sarayı Medhal Salon'da girişte ve Kristal Merdiven yönünde birbirinin eşi iki avize, aynı salonda dört adet kristal sütun şamdan, Hatıra Salonu'nda asılı olan avize, Sultan Abdülaziz'in Yatak Odası'nda ve Valide Sultan Kabul Odası'nda, Mavi Salon ve Müzik Odası'nda asılı olan avizeler bahsedilen Baccara menşeli avizelere örneklerdir.

1 KRİSTAL AVİZE. Env. No: 11/1607, 1853, İngiliz, 664 mumluklu, Dolmabahçe Sarayı, Salon No: 300

Avize, altta küçük kristal bir küre, boğumlu kristal bir askı ve küçük damlaların meydana getirdiği yarım küre şeklinde bir bölümlle başlayıp kademeli kristal kollar, kollara bağlı dekoratif kristaller, kol aralarındaki kristal panoların oluşturduğu gövde ile devam eder. Yaprak formunda kesmeli kristallerin biçimlendirdiği bir taçla yükselen avize küçük kristal sütunlarla ve ters çanaklarla sona erer. Avize gövdesi üzerindeki etikette şunlar yazılıdır:

THIS CHANDELLER was planned and executed (by) FREDERICK RIXON OF THE FIRM OF HANCOCK RIXON & DUNT, NO. 1. COCKSPUR STREET - LONDON, June 1853

CRYSTAL CHANDELLIER. Inv. No: 11/1607, English, 664 lights
Dolmabahçe Palace Room No: 300 (Throne Room)

Below the chandelier hangs a small crystal globe, above which are crystal knops. From this emerges a basket formed of swathes of crystal buttons. Above are tiers of curved crystal branches, from which crystal prisms are suspended. The column is covered with crystal panels. Above the final tier rises a crown of crystal leaves and other elements, ending in a finial supported by small crystal columns. On the column is the name and address of the maker:

"THIS CHANDELLIER was planned and executed [by] FREDERICK RIXON OF THE FIRM OF HANCOCK RIXON & DUNT, NO.1 COCKSPUR STREET, LONDON, June 1853"

Resim 1'den ayrıntı.
Detail of the crystal chandelier in Fig. 1.

Sultan Abdülaziz tarafından yaptırılan  ıra an Sarayı için Londra ve Paris'ten sipariş üzerine sandıklarla ve yedek parçalarıyla birlikte avizeler getirildiğini MSA'deki 2691 No'lu defterden öğreniyoruz. Avrupa'dan getirilen bu avizelerin aynı tarihlerde yaptırılan Beylerbeyi Sarayı için de kullanılmış olabileceği düşünülebilir. Buradan da anlaşılmaktadır ki, Sultan Abdülaziz döneminde de İngiltere ve Fransa'dan kristal avize ithali sürmüştür. Bugün Beylerbeyi Sarayı'nda, üzerinde Baccara etiketi bulunan pek çok fanus yer almaktadır.

Saraylarımızda, İngiliz ve Fransız kökenli kristal avizelerden yoğun olarak bahsedebilmemize karşılıklı İtalyan-Murano cam avizelere çok az mekânda rastlayabiliyoruz. Dolmabahçe Sarayı'nda Mescit'de değişik renkleri ve tekniği ile dikkati çeken avize ve Hünkar Hamamı Dinlenme Odası'nda asılı olan avize Murano avizelerine örneklerdir.

400 yıllık bir geçmişi olan Venedik camcılı ında, avize üretimi 18. yüzyılın bir gelişmesi olarak görülmektedir. Venedik avizeleri genelde üfleme ve kalıplama ile yapılırdı. Venedik-Murano cam avizeleri saydam ve renkli camın  i ek, yaprak ve meyvalar gibi natüralist motiflerle süslü birer kompozisyonudur. Süslemeler ayrı olarak yapılıp daha sonra metal veya cam iskelete eklenirdi.

17. yüzyıl sonlarına kadar cam sanatında üstünlüğünü koruyan Venedik, erken devirlerden ba layarak Türk pazarını elinde tutuyordu. Ancak 1670 yılında Venedik'in bu üstünlüğü yavaş yavaş Avrupa ülkelerine geçmişti. Almanya topraklarında özellikle Bohemya'da kazıma ve kesmeye çok elverişli olan ağır potasyum-kireç karışımı bir cam yapılmıştır. İngiltere'de ise, işleme veya kesme yöntemiyle süslenen ve yüksek kırılma oranından dolayı son derece parlak olan kur-

şun kristal üretiminin Venedik camını pazarlardan kaldırması ve 18. yüzyıl ortalarına doğru İngiltere'nin cam üretimi ve ihracatında Avrupa'da birinci sırayı alması, saraylarımızda kesin olarak tanımlayabildiğimiz çok az sayıda Murano avizeyle karşılaşmamızın açıklaması olabilir.

Avrupa'da bu gelişmeler olurken Osmanlı İmparatorluğu'ndaki cam sanayiinde bazı yenilikler ve girişimler ortaya konmuşsa da, o dönemde yeterli tekniğe ve ticari başarıya ulaşamamış, rekabet edememiş ve gelişim sağlanamamıştır. Sultan Abdülmecid döneminde 1848'de İstanbul Çubuklu'da kurulan cam fabrikası bu girişimlerden bir tanesidir. Burada çeşm-i bülbül adıyla anılan cam ve kristal eşya yapılıyordu. Ancak zaten az üretim yapan bu fabrikanın ürettiği örneklerle bugün müzelerde ya da koleksiyon meraklılarında rastlanmaktadır. Osmanlı Devleti'nin Batı ile ticaret alanında yakın ilişkilere girdiği tarihlerde çok önemli görevlerde bulunmuş olan Tanzimat dönemi devlet adamlarından Ahmet Fethi Paşa'nın da Osmanlı sanayiinin geliştirilmesi için pek çok yararlı girişimi olmuş, Türk cam sanayiinin kurulma ve geliştirilmesinde önemli rol oynamıştır.

Kristal avizeler dışında bir kısım avizelerde ise, bronz ve kristal bir arada kullanılmıştır. Gövdeyi ve kolları oluşturan bronz iskelet değişik kristal elemanlarla zenginleştirilmiştir. Dolmabahçe Sarayı Yazı Mahalli'nde yer alan avize bahsedilen tasarımlara güzel bir örnek teşkil eder. İhlamur Kasrı Maiyet Köşkü'nde de bu tür avizelerin en zarif örneklerini görmek mümkündür.

Tavandan aydınlatmayı sağlayan diğer bir grubu oluşturan madeni tavan askıları, tavan lambaları ve fenerlerine ise daha çok küçük oda-

2 KRİSTAL AVİZE. Env. No: 82/7, Murano, 30 kollu ve mumluklu, Dolmabahçe Sarayı, Oda No: 21
Altta büyük, üstte daha küçük iki çanak kademeli kolları taşır. Kollar yeşil renklidir. Pembe renkte çiçek biçimli fanusları vardır.

*CRYSTAL CHANDELIER. Inv. No: 82/7, Italian Murano, 30 branches and lights
Dolmabahçe Palace Room No: 21 (Mescit)*

*Green glass stems spring from a large dish at the base of the column and two smaller dishes above.
The shades are in the form of pink glass flowers.*

Üstte Resim 2'den ayrıntı.

above Detail of the crystal chandelier in Fig. 2.

lar, holler ve koridorlarda sıklıkla rastlanmaktadır. Herbiri dönemin süsleme unsurlarını kendilerinde toplayan bu grubun ilgi çekici örneklerine, Dolmabahçe Sarayı Harem Dairesi Cariyeler Bölümü'nde yoğun olarak rastlamak mümkündür. Bunların içinde sarı, pembe, yeşil renklerde üzüm salkımlarıyla bezenmiş olanlar diğerlerinden farklı özellikleriyle dikkati çekerler. Beylerbeyi Sarayı'nda Ahır Köşk'de üç köşesi at başı şeklinde süslemeli tavan askıları, içinde bulundukları mekânla hoş bir estetik bağlantı sağlamaları açısından ilgi çekici örneklerdir.

Orijinali elektrikli olarak kullanılan ve kelime anlamı "tavana yerleştirilen elektrik armatürü" olan plafonierlere ise, ancak birkaç mekânda rastlanmaktadır. Dolmabahçe Sarayı'nda Atatürk'ün Yatak Odası'nda yer alan plafonier, bulunduğu mekân açısından bu gruba çok özel bir örnek teşkil etmektedir.

3 AVİZE. Env. No: 11/245, 42 mumluklu, Dolmabahçe Sarayı, Oda No: 14

Bronz ve kristaldir. Altta armut biçimli bir kristal ile başlayan avize kristal boğumlarla yükselir. Avize gövdesindeki bronz kollar ve tepeliği oluşturan dekoratif kollar yıldız motifli yaprak formunda kristallerle süslenmiştir.

BRONZE AND CRYSTAL CHANDELIER. Inv. No: 11/245, Dolmabahçe Palace Room No: 14

The column has a pear shaped crystal pendant and glass knops. The bronze branches which carry the lights and purely decorative branches of the finial are decorated with crystal stars and leaves.

4 AVİZE. Env. No: 82/2, 6 kollu, Dolmabahçe Sarayı, Oda No: 213
 Bronz avize üst kısımda asma dalı ve yapraklarıyla sarılmıştır. Kol uçlarındaki tel kafesler renkli üzüm tanelerinin biraraya gelmesiyle, üçü yeşil üçü mor olan üzüm salkımlarını oluşturmuşlardır. Aynı renklerde daha küçük üzüm salkımları kolları süslemektedir.

BRONZE AND GLASS CHANDELIER. Inv. No: 82/2, Six branches
 Dolmabahçe Palace Room No: 213

This chandelier is in the form of a trailing vine, whose leaves and tendrils wind around the curving bronze branches. From the extremity the branches hang bunches of glass grapes, three green and three purple. The glass grapes are attached to wire netting, inside which are the light sockets. Other small bunches of grapes hang from the branches.

Üstte Resim 4'den ayrıntı.

above Detail of the chandelier in Fig. 4.

ŞAMDANLAR

Bulundukları mekânlarda, aydınlatma ihtiyacına yönelik şekilde avizeleri destekleyen ve mekânları süsleyen kristal sütun şamdanlar diğer bir grubu oluşturlar. Gümüş ve bronz olanları da vardır. Masa ve konsollar üzerinde yer alan şamdanlar ise fonksiyonlarının yanı sıra dekoratif özellikleriyle de önem taşırlar. Bulundukları mekânlara göre, salon lambası, masa lambası, gaz lambası gibi isimler alan lambalar grubunu da aynı bölüm içinde incelemek mümkündür.

Arapça 'şem' kelimesi ile Farsça 'dan' ekinden oluşan ve 'mumluk' anlamına gelen şamdan, içine mum dikilen aydınlatma aracının adıdır. Şamdan genel olarak mumun dikileceği bir disk ve diskin oturduğu bir kol ve bunların sabit duruşunu sağlayan bir dayanaktan oluş-

5 ŞAMDAN. Env. No: 51/265, 12 kollu ve mumluklu, Dolmabahçe Sarayı, Salon No: 189
Bronz üzerine altın varaklıdır. Yuvarlak taban üzerinde fil, gergedan, zürafa heykelticikleri vardır. Gövdesi bronz ve mermerden boğumlarla yükselerek devam eder. Kaideden mumluklara geçiş bölümünde kuş figürleri yer alır. Kaidede ve gövdede hilal motifleriyle süslenen şamdan tepede aynı motifle sona erer.

BRONZE TORCHERE ON MARBLE PLINTH. Inv. No: 51/265, 12 branches and lights, Dolmabahçe Palace Room No: 189.

This gilded bronze torchère has figures of an elephant, rhinoceros and giraffe on the base. Above these the stem is decorated with knops of bronze and marble, and below the candle cups are figures of birds. There are crescent motifs on the base and stem, and a crescent finial.

maktadır. Disk aynı zamanda yanmadan dolayı eriyen mumun akmamasını sağlamaktadır. Meşaleden elektrik ampulüne uzanan aydınlatma sürecinde önemli bir yeri ve uzun bir ömrü olan şamdan, ortaçağdan bu yana yaygın bir biçimde kullanılmış, elektriğin aydınlatmadaki yerini almasıyla da önemini kaybederek, bir süs veya tarihi değeri olan eşya durumuna gelmiştir. Genellikle, altın, gümüş, pirinç, bakır gibi madenlerden yapılan şamdanın, toprak, billur, fayans, fildişi ve ağaçtan olanları da vardır. Basit şamdanlar yanında geliştirilmiş ve üzerinde çeşitli dekoratif desenler işlenmiş şamdanlar değerli süs eşyaları olmuştur.

Milli Saraylar'a bağlı bütün saray, kasır ve köşklerde 19. yüzyıl sanat akımlarının izlerini taşıyan çok sayıda şamdan sergilenmektedir. İşlevsel açıdan önem taşıyan büyük salonlarda dörderli takımlar halinde yer alan sütun şamdanlar büyüklükleriyle dikkati çekerler. Pek çoğu kristal olan sütun şamdanların bronz ve gümüş olanları da vardır ve süslemeleri ve yapılarıyla göz doldururlar.

Beylerbeyi Sarayı ve Yıldız Şale renkli kristal sütun şamdanların en güzel örnekleri ile süslenmiştir.

Dolmabahçe Sarayı'nda Selamlık'ta Küçük Binek Salonu ve Harem Dairesi Cariyeler Bölümü'nde 189 numaralı salonda görülen altın varaklı bronz şamdanların kaideleri arslan, boğa, bizon, zürafa ve gergedan gibi hayvan heykelcikleriyle süslüdür. Kaideden mumluklara geçiş bölümünde kuş figürlerinin de yer aldığı şamdanlar hilal şeklinde bir tepelikle son bulur. Harem Dairesi Binek Salon'da kara tarafında iki köşede yer alan şamdanlar ise yerli zevkin ürünü olarak ayrı bir önem taşırlar. Ayakların birbirine bağlandığı kısımda Osmanlı-

ca “Tamirhane-i Hümâyûn Mamulatı 1324” yazısı, bir madalyon oluşturmaktadır.

Dolmabahçe ve Beylerbeyi Sarayları, Küçüksu Kasrı ve Yıldız Şale’de altın varaklı ahşap şamdan ayakları üzerine yerleştirilen madeni şamdanlar da farklı tasarımlar olarak karşımıza çıkar.

Masa ve konsollar üzerinde sergilenen ve değişik üslup özellikleri gösteren bronz, gümüş ve madeni şamdanlara da saraylarda hemen tüm mekânlarda rastlamak mümkündür. Son derece değerli porselen vazolarla birlikte tasarlanmış şamdanlar da dönemin zevkini yansıtan diğer dekoratif aydınlatma objeleridir. El şamdanından, dev boyutlu kristal sütun şamdana uzanan çok geniş bir yelpazeyi oluşturan bu grup aydınlatma elemanları da diğer eserlerde olduğu gibi sipariş, satın alma ya da hediye yoluyla saraylara getirilmiştir.

Harem Dairesi Binek Salon’da masa üzerindeki gümüş şamdanın kaidesinde Osmanlıca “İsmetlû Pertevniyal Valide Sultan Aliyetü’s-şân Hazretleri 1287” yazılıdır. Üzerindeki yazı, şamdanın Sultan Abdülaziz’in annesi Pertevniyal Valide Sultan’a hediye edilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Aynı şamdanın bir eşi de Beylerbeyi Sarayı’nda bulunmaktadır ve bir çift oluşturmaktadır. “Tamirhane-i Hümâyûn Mamulatı” olduğu anlaşılan ayaklı şamdan ve yukarıda bahsedilen gümüş şamdanlar, üzerlerindeki tarih ve Osmanlıca yazılar ile saraylardaki nadir örneklerdendir ve eşyanın tarihi, kim için yapıldığı ve imal yeri hakkında bilgi vermesi açısından önem taşımaktadır.

Yukarıda bahsedilen aydınlatma elemanları sarayın mimarisinde ve iç düzenlemesinde görülen diğer tarihi eserlerde de varlığını sürdüren 19. yüzyıl sanat akımlarının izlerini taşımakta ve onlarla bir bütün

6 ŞAMDAN. Env. No: 55/7, H. 1287, 6 kollu 7 mumluklu, Yükseklik: 84 cm., Dolmabahçe Sarayı, Salon No: 88

Gümüşten kabartma bitkisel bezemeli bir taban üzerindeki boğumlu gövdenin üst kısmındaki vazocuktan altı kıvrık kol çıkar. Tepede de bir mumluğu vardır. Şamdanın kaidesinde Osmanlıca "İsmetlü Pertevniyal Valide Sultan Aliyetü's-şân Hazretleri 1287" yazılıdır.

SILVER CANDELABRA. Inv. No: 55/7, AH 1287 (1881), 6 branches and 7 lights, Height: 84 cm. Dolmabahçe Palace Room No: 88

There is relief floral decoration on the foot. The baluster stem supports a central light and six curving branches with scrolling ornaments. On the base is an Ottoman Turkish inscription reading "İsmetlü Pertevniyal Valide Sultan Aliyetü's-şân Hazretleri, 1287" (Her Highness the Virtuous Pertevniyal Valide Sultan 1287 AH).

üstte Şamdanın kaidesindeki Osmanlıca yazı.

above Ottoman Turkish inscription on the base of the candelabra in Fig. 6.

7 ŞAMDAN. Env. No: 82/9, H. 1324, 12 kollu, 13 mumluklu, Yükseklik: 250 cm., Dolmabahçe Sarayı, Salon No: 88

Bronzdan, kıvrık üç ayaklıdır. Gövdedeki üç sütunun araları lale motiflidir. Tepede pembe somaki taştan bir vazodan kıvrık on iki kol çıkar. Tepede, ortada bir mumluk daha vardır. Ayakların birleştiği yerde yuvarlak bir madalyon içinde Osmanlıca "Tamirhane-i Hümayûn Mamulâtı 1324" yazılıdır.

BRONZE TORCHERE. Inv. No: 82/9, 1324 AH (1908), 12 branches, 13 lights, Height: 250 cm., Dolmabahçe Palace Room No: 88

This bronze torchère stands on three scroll feet. The triple stem is linked by openwork tulip motifs, and is surmounted by an urn of pink porphyry from which spring twelve curving branches. At the summit is a thirteenth light. On the base is a circular medallion containing an Ottoman Turkish inscription reading "Manufactured at the Imperial Repair Shop 1324 [1908]".

üstte Şamdanın gövdesinde madalyon içinde yer alan Osmanlıca yazı.

above The Ottoman Turkish inscription on the base of the torchère in Fig. 7.

oluşturmaktadırlar.

Aydınlatma elemanlarının bir diğer grubunu oluşturan ve duvardan aydınlatmayı sağlayan paraçollar ve apliklerin pek çoğu elektriğe uyarlanmıştır. Bir kısım paraçol üzerinde havagazı ile aydınlatmanın sağlandığı dönemin bir göstergesi olarak hâlâ havagazı musluğuna rastlamak mümkündür.

Görünüş açısından fazla dikkati çekmemekle birlikte işlevsel açıdan büyük önem taşıyan el fenerleri, sarayların yapılışından itibaren kullanılmışlardır. Metal bir iskelet, cam yüzeyler ve tutacaktan oluşan fenerler mum fenerleridir ve taşınabilir olma özellikleriyle geniş bir kullanım alanı bulmuşlardır.

19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun yaşama ve yönetim merkezi olarak işlevini sürdüren ve bugün her biri müze-saray olarak geçmişi günümüze taşıyan Milli Saraylar, diğer eserlerde olduğu gibi aydınlatma araçlarının da bir müzesi konumundadır. Bütün saray, kasır ve köşklere sayıları 2748'i bulan aydınlatma araçları bugün salonları, odaları yalnızca aydınlatmakla kalmayıp süslemekte ve pek çoğu eşsiz güzellikleri ve görüntüleriyle, 19. yüzyıl teknolojisinin boyutlarını vurgulamaktadır.

8 FENER. Env. No: 52/12, 2 mumluklu, Ölçü: 35 x 72 cm., Dolmabahçe Sarayı, Oda No: 57 Dört ayaklı, kare kaideli bronz el feneri dikdörtgen formudur. Köşelerde yükselen sütunlar gotik kemer formları ile birleşir. Gotik tarz dört köşede bulunan kuleciklerde de görülür. Üst kısmını örten ajurlu kubbecik tek kulpludur. Bir tarafı sürme camdır.

BRONZE LANTERN. Inv. No: 52/12, 2 sockets for candles, Base: 35 x 72 cm., Dolmabahçe Palace Room No: 57.

This lantern has a gothic architectural form, with four turrets supported by columns at the corners, and linked by arches with openwork spandrels. At the summit is an openwork dome with a handle. One side has a sliding glass panel.

9 KRİSTAL AVİZE. Env. No: 11/1, 60 mumluklu, Dolmabahçe Sarayı, Salon No: 1

Alta, baklava şeklinde kesmeli küreler ve oval askılarla çevrili bir çanakla başlayan avize, yaprak biçiminde kesmeli kristallerin oluşturduğu daha büyük bir başka çanakla yükselerek devam eder. İki kademede toplam altmış kollu ve mumlukludur. Alt kademedeki büyük kolların her biri üç küçük kolu taşıyacak şekilde düzenlenmiştir. İki kademedeki dekoratif kollarla yükselen avize tepede yaprak biçimli kristal şeritlerin oluşturduğu bir taçla sona erer.

CRYSTAL CHANDELIER. Inv. No: 11/1, 60 lights, Dolmabahçe Palace Room No: 1

At the base of the chandelier are crystal globes with diamond shaped facets and oval pendants hanging from a dish. Above this is a circle of crystal leaves. Altogether there are sixty branches in two tiers. On the lower tier each branch divides into three smaller branches. The chandelier is surmounted by a corona of crystal leaves.

10 PARAÇOL. Env. No: 82/168, 6 kollu ve mumluklu, Dolmabahçe Sarayı, Salon No: 1
Ahşap üzerine altın varaklı, ortası aynalı panodan çıkan kıvrık altı kol paraçolu oluşturur. Aynalı pano çerçevesi kıvrık akant yapraklı ve altta gırtlıdır. Tepeliği yıldız motifi çevresindeki şualarla taçlandırılmıştır. Fanusları, kesme yıldız motifli ve "A H" monogramlıdır. (Bu monogram, Sultan II. Abdülhamid'in adının ilk harflerinden oluşmaktadır.)

ORMOLU SCONCE. Inv. No: 82/168, 6 branches and lights, Dolmabahçe Palace Room No: 1
This ormolu wall light consists of a mirrored panel from which six curving branches project. The mirror is framed by scrolling acanthus leaves and has a garland below. The crest is in the form of a star surrounded by rays. The glass shades have cut star motifs and bear the monogram "A H" (Sultan Abdülhamid II).

11 KRİSTAL AVİZE. Env. No: 13/490, 72 kollu ve mumluklu, Dolmabahçe Sarayı Halife Merdiveni'nde bulunan kristal avize iki kademede toplam yetmiş iki kollu ve mumlukludur. Altın varakla konturlanmış kırmızı renkli kristal mumluklarla ve çan şeklinde askılarla süslenmiştir. Avize altta bir çan süslemesi ve kenarları dilimli kırmızı kristal bir çanakla başlayıp gövdeden sonra kırmızı renkli kristal boğumlar ve bunların ortalarında yer alan küçük çanaklarla yükselerek devam eder. Bu küçük çanaklar dekoratif kolları taşımaktadır. Avize, tepede kenarları dilimli bir çanakla sona erer.

CRYSTAL CHANDELIER. Inv. No: 13/490, 72 branches and lights, Dolmabahçe Palace, Halife Staircase

This large chandelier hanging above the Halife Staircase. The red crystal dishes beneath the lights are outlined in gold leaf and from them hang bell shaped pendants. From the bottom of the column hangs a bell shaped device, above which are red crystal knops alternating with small dishes which carry the decorative branches. The finial is in the form of a lobed glass dish.

12 PETROL LAMBASI. Env. No: 12/930, Yükseklik: 180 cm., Dolmabahçe Sarayı, Oda No: 14
Pirinçten üç ayaklıdır. Yeşil cam lambanın kaide ve gövdesi pirinç bitkisel motiflerle bezenmiştir. Gövdenin alt kısmında madeni yuvarlaklar içinde ay-yıldız motifi vardır. Gaz haznesi yeşil camdır. Fanusu açık yeşil renklidir.

*STANDARD OIL LAMP. Inv. No: 12/930, Height: 180 cm., Dolmabahçe Palace Room No: 14
This brass oil lamp stands on three feet. The base and stem are of brass with floriate motifs, and on the lower part of the body are star and crescent motifs set in metal rings. The spirit chamber is of green glass and the chimney of pale green glass.*

13 PARAÇOL. Env. No: 82/493, 3 kollu ve mumluklu, Dolmabahçe Sarayı, Oda No: 20
Kıvrık üç kollu, bronz, havagazı paraçoldur. Kolların üzerleri stilize bitkisel bezemelidir. Fanusları yıldız motifli ve "A H" monogramlıdır.

*ORMOLU SCONCE. Inv. No: 82/493, 3 branches and lights, Dolmabahçe Palace Room No: 20
This ormolu gas light has three curving branches embellished with stylised foliage. The glass shades are engraved with stars and the monogram "A H".*

14 KRİSTAL AVİZE. Env. No: 11/368, 144 mumluklu, Dolmabahçe Sarayı, Salon No:18
Altta ve üstte iki kademeli kollarda toplam 144 mumluklu kristal avizedir. Alt kademede her biri yedişer küçük kollu 12 kol grubu, üst kademede her biri beşer küçük kollu 12 kol grubu vardır. Avize askısı damla ve sarkaçların oluşturduğu kristal zincirlerle yükselir. Tepede yaprak görünümünde kesmeli kristallerin oluşturduğu bir taç ve kristal bir lale ile sona erer.

*CRYSTAL CHANDELIER. Inv. No: 11/368, 144 lights, Dolmabahçe Palace Room No: 18
The branches are in two tiers, the lower tier consisting of 12 main branches, each with seven small branches. The upper tier has 12 branches, each with five small branches. Chains of crystal drops are hung vertically around the column, rising to a circle of pendants. The finial is a corona of cut crystal leaves surmounted by a crystal tulip.*

15 GÜMÜŞ ŞAMDAN. Env. No: 11/394, İngiliz, 23 mumluklu, Dolmabahçe Sarayı, Salon No: 18
Şamdan, etrafı bitkisel motifler arasında ay-yıldız süslemeli yuvarlak gümüş bir taban üzerinde yükselmektedir. Tropikal bir ortamdaki fil heykelticiklerinin arasından gümüş yaprak ve çiçeklerle sarılmış büyük bir fildişi çıkmaktadır. Fildişini saran gümüş yapraklardan çıkan kıvrım dallarda yirmi üç mumluk yer alır. Fildişinin ucunda iri iki zincire tutturulmuş iki kulplu, bitkisel bezemeli buhurdan vardır. Şamdanın kaidesinde DOBSON & SONS - PICCADILLY LONDON yazılıdır.

*SILVER CANDELABRA. Inv. No: 11/394, English, 23 lights, Dolmabahçe Palace Room No: 18
The round silver base is decorated with floral motifs alternating with stars and crescents. From amidst figures of elephants and palm trees rises a large ivory tusk wreathed with silver leaves and flowers. Curving branches projecting from among the leaves and flowers carry 23 candle holders. Suspended from the tip of the tusk by two thick chains is a censer with floriate decoration and two handles. On the base of the candelabra is written the maker's name: DOBSON & SONS - PICCADILLY LONDON.*

16 GÜMÜŞ ŞAMDAN. Env. No: 11/390, 7 mumluklu, Yükseklik: 143 cm., Dolmabahçe Sarayı, Salon No: 18

Üç ayak üzerinde yükselen gümüş şamdanın kaidesinde kayalık bir arazide hayvan heykelcikleri yer alır. Kaideden yükselen palmiye ağacı ve ona dolanmış olan sarmaşık ve akantlar mumlukları oluşturur. Kırmızı renkli fanusları kesme bitkisel motiflidir.

SILVER TORCHERE. Inv. No: 11/390, 7 lights, Height: 143 cm., Dolmabahçe Palace Room No: 18 Supported on three feet, the silver base bears the figures of animals in a rocky landscape, from which rises a palm tree wreathed with creepers and acanthus leaves which form the candle holders. The red glass shades have cut floral decoration.

Üstte Resim 16'den ayrıntı.

above Detail of the torchère in Fig. 16.

17 KRİSTAL AVİZE. Env. No: 11/477, 80 mumluklu, Dolmabahçe Sarayı, Salon No: 26
Kristal çubukların, yaprak formunda kesmeli kristallerin ve altıgen kristal taşların oluşturduğu üç de-
ğişik çanakla başlayan kristal avize, sarkaçların oluşturduğu zincirlerle üst kısma bağlanır. Alt kade-
mede her biri beş küçük kollu on kol grubu, üst kademede 3 küçük kollu 10 kol grubu yer alır. Küre-
li prizmal askılar, kol aralarında gırlantılar, dekoratif kollar ve en alta kesmeli kristal küre avizeyi süs-
lemektedir.

CRYSTAL CHANDELIER. Inv. No: 11/477, 80 lights, Dolmabahçe Palace Room No: 26
Three rings of faceted crystal rods, cut crystal leaves and hexagons form the body of the chandelier.
Above these are chains of crystal prisms. The lower tier has ten branches, each with five smaller
branches, and the higher tier ten branches, each with three smaller branches. Spherical faceted
prisms, garlands of crystal prisms, and ornamental branches adorn the chandelier, from beneath
which hangs a cut crystal globe.

18 GÜMÜŞ ŞAMDAN. Env. No: 11/486, 17 mumluklu, Yükseklik: 110 cm., Dolmabahçe Sarayı, Salon No: 26

Kıvrık dört ayak üzerinde yükselen gümüş şamdanın kaidesinde iki tarafta Osmanlı arması vardır. Kabartma süslemeli ve boğumlu gövdelidir. İki kademede toplam on altı mumlukludur. Tepede ortada bir mumluğu daha vardır. Kaidesinde FROMENT- MEURICE yazılıdır.

SILVER TORCHERE. Inv. No: 11/486, 17 lights, Height: 110 cm., Dolmabahçe Palace Room No: 26
The torchère stands on four scroll feet. There is the Ottoman armorial device on either side of the base. The stem has relief decoration and knops. There are sixteen lights in two tiers, and a seventeenth finial light. On the base is the maker's name, FROMENT- MEURICE.

19 ŞAMDAN. Env. No: 11/800, 6 mumluklu, Yükseklik: 70 cm., Dolmabahçe Sarayı, Oda No: 32
Bronz üzerine altın varaklı, kıvrık üç ayaklıdır. Boğumlu bir kaide üzerindeki şamdan gövdesinin iki yüzünde iki farklı kompozisyon vardır. Bir yüzünde manzara, diğer yüzünde bir kadın ve müzik aleti çalan bir erkek resmedilmiştir. Jeault imzalıdır. Kıvrım dallarla bezenmiş toplam beş kolludur. Tepede, ortada bir mumluğu vardır.

CANDELABRA. Inv. No: 11/800, 6 lights, Height: 70 cm., Dolmabahçe Palace Room No: 32
Ormolu candelabra signed Jeault with three scroll feet and the stem in the form of a porcelain urn painted with two different designs on either side, one a landscape and the other a woman standing beside a man playing an instrument. It has five scrolling branches and lights, and a finial light.

20 ŞAMDAN VE KAİDE. Env. No: 51/301, 13 mumluklu, Yükseklik: 250 cm., Dolmabahçe Sarayı, Salon No: 39

Ahşap üzerine altın varaklı şamdan, içe kıvrık üç ayaklıdır. Üç sütunlu olan gövde yıldız, istiridye, akant ve gırlant motifleri ile süslenmiştir. Şamdan ayağı tepede yuvarlak bir tabla ile son bulur. Tabla üzerinde, küre biçiminde bir gövdeden çıkan kıvrık kolların oluşturduğu bir şamdan yer alır.

TORCHERE. Inv. No: 51/301, 13 lights, Height: 250 cm., Dolmabahçe Palace Room No: 39

This gilded wood torchère has three scroll feet. The stem is decorated with stars, clams, acanthus leaves and garlands. The candelabra has curving branches and glass shades.

21 ŞAMDAN. Env. No: 11/1042, 4 kollu ve mumluklu, Yükseklik: 58 cm., Dolmabahçe Sarayı, Oda No: 42

Ahşap üzerine altın varaklı dörtgen bir kaide üzerinde yükselen bronz şamdan pençe şeklinde dört ayaklıdır. Balgami taşı kaide üzerinde bronzdan boğumlu bir gövde ile spiral yaprakların dışa kıvrılmasından oluşan dört kolu ve mumluğu vardır. Tabanında D.S. damgası vardır.

ORMOLU CANDELABRA. Inv. No: 11/1042, 4 branches and lights, Height: 58 cm., Dolmabahçe Palace Room No: 42

This ormolu candelabra stands on a gilded wooden base. The four claw feet surround a verde antique base and in the centre of the stem is an urn. The four scrolling branches are embellished with leaves. On the bottom is the mark D.S.

22 PARAÇOL. Env. No: 82/604, 5 mumluklu, Dolmabahçe Sarayı, Oda No: 43
Pirinçten, yaprak bezemeli kıvrık beş kollu paraçolun kolları altında çiçek demeti motifleri vardır. Fanusları koyu mavi renkli, yüzeyleri kesme baklava şeklinde bölmeler içinde yıldız motiflidir.

*SCONCE Inv. No: 82/604, 5 lights, Dolmabahçe Palace Room No: 43
The five curving branches are made of brass and embellished with foliage and pendant floral sprays.
The shades are of dark blue glass with a cut design of stars in a diamond diaper pattern.*

23 KRİSTAL AVİZE. Env. No: 11/1237, 12 mumluklu, Dolmabahçe Sarayı, Oda No: 48
Kristal damlaların oluşturduğu askılar altta avize çanağını oluşturur. Ortadaki çemberden yükselerek devam eder ve tepeliğe bağlanır. Çember etrafında mat beyaz camdan on iki adet zambak çiçeği biçimli fanusu vardır.

CRYSTAL CHANDELIER. Inv. No: 11/1237, 12 lights, Dolmabahçe Palace Room No: 48
Strings of crystal drops form a basket beneath the hoop and further strings connect the hoop to the finial. Around the hoop are twelve lights with glass shades in the form of lilies made of white glass.

24 KRISTAL AVIZE. Env. No: 82/620, 96 mumluklu, Dolmabahçe Sarayı, Salon No: 67
Üç kademede toplam doksan altı kollu ve mumluklu kristal avize altın varakla konturlanmış kırmızı renkli kristal mumluklarla ve çan şeklinde askılarla süslenmiştir. Altta bir çan ve kenarları dilimli kırmızı kristal bir çanakla başlayan avize askısı büyük ve küçük çemberler ve bunların içinden çıkan dekoratif kollarla yükselir. Çemberlerin çevresi kırmızı kristal papatyalarla bezenmiştir.

CRYSTAL CHANDELIER. Inv. No: 82/620, 96 lights, Dolmabahçe Palace Room No: 67
This three tier chandelier has 96 branches. The shades are made of red crystal with gilt outlining and below them hang bell shaped pendants. There is a bell pendant in the centre hanging from a lobed bowl of red crystal, above which are hoops of varying sizes bearing the branches. There are red crystal daisies around the hoops.

Üstte Resim 24'den ayrıntı.
above Detail of the chandelier in Fig. 24.

25 KRİSTAL ŞAMDAN. Env. No: 13/119, 41 mumluklu, Yükseklik: 370 cm., Dolmabahçe Sarayı, Salon No: 67

Aynı salonun köşelerinde birbirinin eşi dört adet kristal şamdanın her biri altıgen taban üzerinde yükselen boğumlu gövdelidir. Üstte, üç kademedeki toplam kırk bir kollu ve mumlukludur. Tepede, kristal bir kozalak motifi ile sona erer.

CRYSTAL TORCHERE. Inv. No:13/119, 41 lights, Height: 370 cm., Dolmabahçe Palace Room No: 67
One of four torchères standing in the four corners of this reception room. Each has a hexagonal base with a knopped stem and three tiers of forty branches in all. The finial is in the form of a crystal pinecone.

Üstte Resim 25'den ayrıntı.

above Detail of the torchère in Fig. 25.

26 APLİK. Env. No: 13/210, 3 mumluklu, Dolmabahçe Sarayı, Salon No: 67

Çiçekli bir çelenk, perde püskülü ve kurdele motifleri ile bezenen bronz aplik üç mumlukludur. Bir bo-
razan süslemesi ve bitkisel bezemeli iki kıvrık kol mumlukları oluşturur.

ORMOLU SCONCE. Inv. No: 13/210, 3 lights, Dolmabahçe Palace Room No: 67

The ormolu sconce is decorated with a floral garland, fringes and ribbon motifs. An upright bugle
holds the centre light and the other two are in the form of curved branches with floral decoration.

27 AVİZE. Env. No: 13/256, 9 kollu ve mumluklu, Dolmabahçe Sarayı, Oda No: 69
Bronz üzerine altın varaklıdır. Alt kademede altı büyük kol, üstte üç küçük kol olmak üzere toplam dokuz kolludur. Kollar bitkisel bezemelidir. Avize gövdesi altta ajurlu bir küre ile başlayıp boğumlarla yükselerek devam eder, tepede bitkisel motiflerle sona erer.

ORMOLU CHANDELIER. Inv. No: 13/256, 9 branches and lights, Dolmabahçe Palace Room No: 69
Ormolu chandelier with six large branches in the lower tier and three smaller branches in the upper tier, embellished with leaves. At the bottom of the ornate column hangs an openwork globe, with a floriate pendant.

28 PLAFONIER. Env. No: 13/308, 20. yüzyıl, Dolmabahçe Sarayı, Oda No: 71
Tavana bağlı, yaprak süslemeli pirinç çemberden aşağıya doğru, kristal damlacıklardan oluşan askılar girift olarak örülmüştür.

*CRYSTAL CEILING LIGHT FITTING. Inv. No: 13/308, 20th century, Dolmabahçe Palace Room No: 71
The light fitting consists of a brass hoop with leaf decoration fixed to the ceiling. From this hang a complex arrangement of strings of crystal buttons.*

29 FENER. Env. No: 14/2626, Yükseklik: 88 cm., Dolmabahçe Sarayı, Oda No: 74
Balgami taştan, üç tarafı pahlı yuvarlak tablalıdır. Tabladan çıkan, ince kıvrık ve mineli üç ayak ortada altıgen fenerin sütunu ile birleşir. Altı yüzü buzlu camdır. Çerçeveleri mine süslemelidir. Köşelerden çıkan kıvrık kollar ortada birleşir ve bir hilalle sona erer.

LAMP. Inv. No: 14/2626, Height: 88 cm., Dolmabahçe Palace Room No: 74
This lamp has a verde antique base and three scrolled feet with enamel decoration. The straight stem is fluted with a ring moulding. The hexagonal shade is of frosted glass with enamelled decoration around the edges. Scrolling branches from each corner join in the centre with a crescent finial.

30 ŞAMDAN. Env. No: 82/132, Yükseklik: 66 cm. Dolmabahçe Sarayı, Oda No: 155
'C' kıvrımlarının oluşturduğu üçgen formlu kaide üzerinde yükselen bronz şamdan bitkisel motiflerle bezenmiş bir sütunla devam eder. Fanusu kırmızı renklidir, yüzeyi kesme yıldız motifli ve bitkisel bezemelidir.

*CANDLESTICK. Inv. No: 82/132, Height: 66 cm, Dolmabahçe Palace Room No: 155
The bronze candlestick has an ornate floral stem standing on a triangular base with C scrolls. The red glass shade has cut stars and floral motifs.*

31 PETROL LAMBASI. Env. No: 62/6724, Yükseklik: 46 cm., Dolmabahçe Sarayı, Oda No: 214
Bronzdan dört ayaklı, dörtgen kaideli ve iki kulpludur. Gövdesi vazo şeklinde açık yeşil renkli porse-
lendir. Üzerinde beyaz renkli kadın ve çiçek figürleri vardır.

OIL LAMP. Inv. No: 62/6724, Height: 46 cm., Dolmabahçe Palace Room No: 214
*This bronze oil lamp stands on four feet. The body is an urn of pale green porcelain with white fig-
ures of women and flowers. There are two handles at the sides.*

32 PETROL LAMBASI. Env. No: 56/50, Dolmabahçe Sarayı, Oda No: 221

Üç ayaklı lamba, yuvarlak, altın varaklı madeni, kabartma bitkisel bezemeli bir kaide üzerinde yükselir. Gövdedeki porselen bölümler, lacivert-beyaz zemin üzerinde altın varak, kırmızı, pembe renkli bitkisel motiflerle bezenmiştir. Tüm lambanın gövdesini ayaklardaki kıvrık yapraklardan başlayan üç adet kıvrım dal ve çiçek motifleri boylu boyunca sarmaktadır. Lamba üst kısımda gaz haznesinin oturduğu yüzeyi alçak kabartmalı vazo şeklinde bir bölümle sona erer. Abajuru, süt beyaz zemin üzerinde kahverengi, yeşil, pembe renkli bahar dalları ve kuşlarla bezenmiştir.

STANDARD OIL LAMP. Inv. No: 56/50, Dolmabahçe Palace Room No: 221

The lamp has three feet and stands on a stepped ormolu plinth with relief floral decoration. The shaft is embellished with a porcelain column and two porcelain knobs painted with gold, red and pink floral motifs on a dark blue and white ground. Three flowering branches spiral up the stand from curving leaves at the base. The oil chamber rests on an urn with embossed decoration. The opaline globe shade is painted with branches bearing spring blossom and birds in brown, green and pink.

33 PETROL LAMBASI. Env. No: 62/8974, Yükseklik: 70 cm., Dolmabahçe Sarayı, Oda No: 221
Madeni altı ayaklı kaide üzerinde koyu mavi renkli porselen petrol lambasının yüzeyi renkli panolar
içinde bitkisel motifler ve balık, kuş figürleri ile bezenmiştir. Lambanın gaz deposu ve makine aksamı
madenidir.

*PORCELAIN OIL LAMP. Inv. No: 62/8974, Height: 70 cm., Dolmabahçe Palace Room No: 221
This dark blue porcelain oil lamp resting on six metal feet is decorated with cartouches containing flo-
ral designs and figures of a fish and a bird. The oil chamber and device for turning up the wick are
of metal.*

34 ŞAMDAN. Env. No: 82/37, Christofle, Yükseklik: 77 cm., Dolmabahçe Sarayı, Oda No: 52
Bitkisel bezemeli kıvrık üç ayaklı gümüş şamdandır. Ayaklar arasında cam bir çiçeklik vardır. Üstte beyaz opalin bir çanak, çanak içinde ampuller yer alır. Ayakların birleştiği noktanın alt yüzünde CHRISTOFLE markası vardır.

SILVER TORCHERE. Inv. No: 82/37, made by Christofle, Height: 77 cm., Dolmabahçe Palace Room No: 52

Between the three tall curving floriate feet is a glass jardinier, and above is a white opal glass dish holding the light sockets. On the base where the feet join is the maker's name, CHRISTOFLE.

35 ŞAMDAN. Env. No: 82/16, 12 mumluklu, 192 cm., Dolmabahçe Sarayı, Oda No: 53
Kuru dallardan oluşmuş dairesel bir kaideden yükselen bir bitki ve üçü yatay üçü dikey altı çubuktan oluşan kafes biçimindedir. Kafesin üzerinde başı ve gövdesi madeni, kuyruğu cam bir tavuskuşu vardır. Kuşun kuyruğu beyaz renkte, badem biçimli cam parçalar, kobalt mavisi iri boncuklar ve açık ve koyu sarı, filizi yeşil, turkuaz ve kobalt mavisi küçük boncuklardan oluşmuştur. Kuyruğun iç kısmında ve çiçeklerin içinde ampuller vardır.

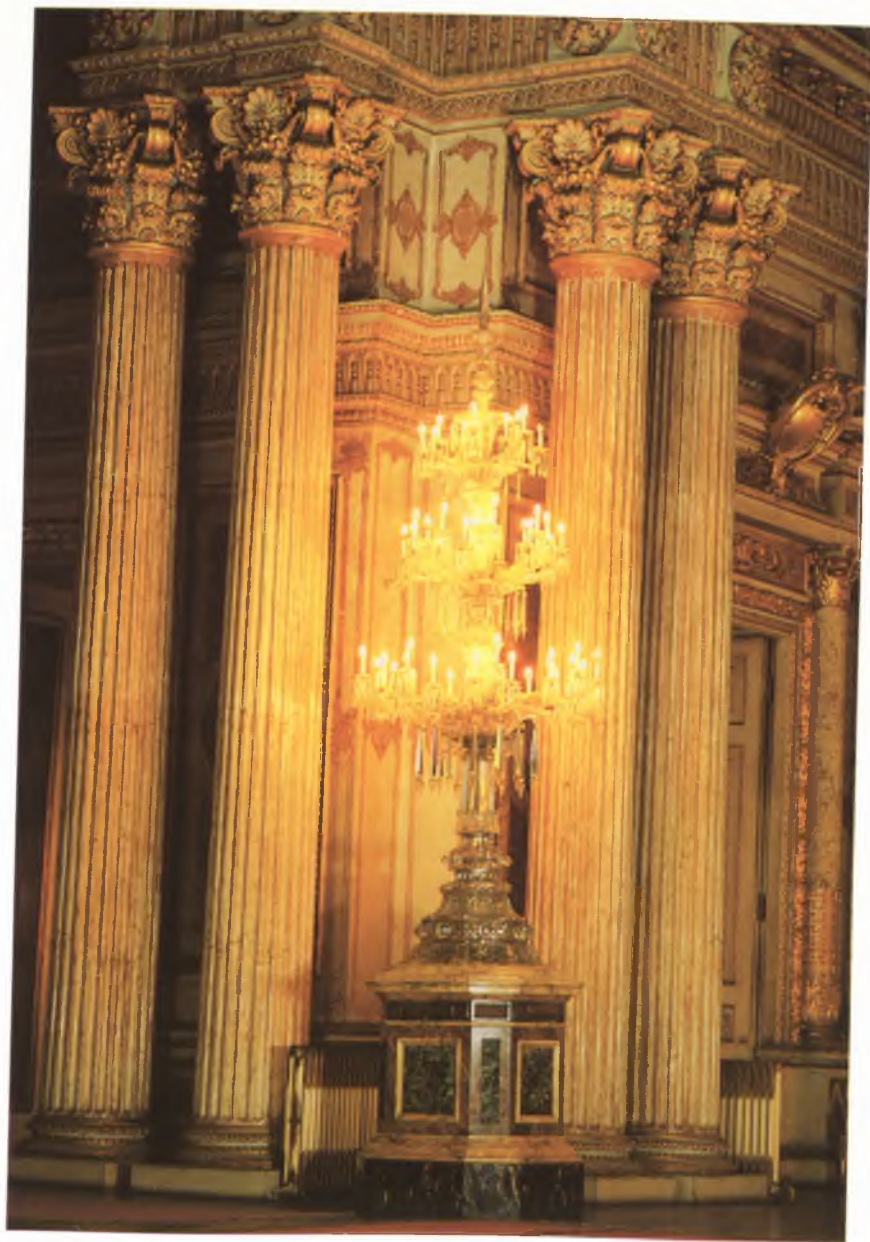
*TORCHERE. Inv. No: 82/16, 12 lights, Height: 192 cm., Dolmabahçe Palace Room No: 53
From a circular base of leafless branches rises a tall plant and a cage formed of three horizontal and three vertical rods, on which is a metal peacock with a glass tail. The tail consists of white, almond shaped pieces of glass, large cobalt blue beads, and small beads of light and dark yellow, green, turquoise, and cobalt blue. There are light sockets on the upper part of the tail and inside the flowers of the plant.*

36 KRİSTAL ŞAMDAN. Env. No: 11/1609, 26 mumluklu, Dolmabahçe Sarayı, Salon No: 300
Somaki taştan sekizgen kaide üzerindeki büyük boyutlu şamdan, yaprak formunda kesmeli kristallerin oluşturduğu bir taban üzerinde yükselir. Gövdede, gittikçe küçülen yaprak biçiminde kesmeli üç çanak elli kolu taşır. Çanaklar kristal süngülerle çevrelenmiştir. Şamdan, tepede içiçe kıvrık laleler ve kristal bir süngü ile sona erer.

CRYSTAL TORCHERE. Inv. No: 11/1609, 26 lights, Dolmabahçe Palace Room No: 300
This enormous torchère stands on an octagonal porphyry plinth, and has a base of cut crystal leaves. Three hoops diminishing in size towards the top and cut into leaf forms support fifty branches. Around the hoops are crystal spears. The finial is of in-curving tulips around a crystal spear.

37 ŞAMDAN. Env. No: 37/1199, Yükseklik: 22 cm., Dolmabahçe Sarayı, 2. Değerli Eşyalar Dört ayaklı, yüzeyi alçak kabartmalı, kare kaidelidir. Kaide üzerinde bir tavuskuşu vardır. Ağzında, ucunda bir mumluk olan dal tutmaktadır.

SILVER CANDLESTICK. Inv. No: 37/1199, Height: 22 cm., Dolmabahçe Palace, Objets de Vertue Exhibition II

The candlestick has a square base with basrelief designs standing on four feet. On the base stands a peacock holding the single candle holder in its mouth.

38 KRISTAL AVİZE. Env. No: 51/4, 72 mumluklu, Beylerbeyi Sarayı, Salon No: 17

Altın varakla konturlanmış, yeşil, süt beyaz renkli kristal avize yetmiş iki kollu ve mumlukludur. Aynı renklerde mumluklar ve çan şeklinde askılarla süslenmiştir. Kristal çubukların oluşturduğu şua şeklinde bir çanak, alt ve üst kademede her biri üçer mumluklu 24 kol grubunu taşır. Avize askısı süt beyaz ve yeşil renkli kristal vazalarla yükselerek devam eder ve tepede aynı renkte kenarları dilimli bir çanakla sona erer.

CRYSTAL CHANDELIER. Inv. No: 51/4, 72 lights, Beylerbeyi Palace Room No: 17

This crystal chandelier of green and milk white crystal outlined in gilt has 72 branches with shades of the same colour glass and bell shaped pendants. A dish made of crystal rods arranged in a sunburst carries two tiers of 24 branches, each with three lights. The column is decorated with milk white and green crystal glass urns, ending at the top in a lobed dish of the same colours.

Üstte Resim 38'den ayrıntı.

above Detail of the chandelier in Fig. 38.

39 KRİSTAL ŞAMDAN. Env. No: 3/416, 30 mumluklu, Beylerbeyi Sarayı, Salon No: 17
İki kademede toplam otuz kollu ve mumluklu kristal şamdan, altın varakla konturlanmış kırmızı, yeşil, süt beyaz renkli bitkisel motiflerle bezenmiştir. Yuvarlak bronz bir taban üzerinde renkli kristal bölümler, içiçe laleler ve çubuk kristallerle yükselen şamdan, spiral lale guncası formunda bir tepelikle sona erer.

CRYSTAL TORCHERE. Inv. No: 3/416, 30 lights, Beylerbeyi Palace-Room No: 17
The thirty branches are arranged in two tiers. The shaft is decorated with red, green and milk white glass tulips with gilt outlining, and crystal rods. The base is of bronze. The finial is in the form of a spiralling tulip bud.

Üstte Resim 39'dan ayrıntı.

above Detail of the torchère in Fig. 39.

40 KRISTAL AVİZE. Env. No: 3/582, 96 mumluklu, Beylerbeyi Sarayı, Salon No: 22

Üç kademede toplam doksan altı kollu ve mumluklu kristal avize altın varakla konturlanmış kırmızı, yeşil, süt beyaz renkli mumluklarla ve çan şeklinde askılarla süslenmiştir. Avize askısı aynı renklerde kristal boğumlar ve kıvrık dekoratif kolları taşıyan çanaklarla yükselerek devam eder. Yaprak formunda kesmeli kristallerin oluşturduğu taç şeklinde bir tepelikle sona erer.

CRYSTAL CHANDELIER. Inv. No: 3/582, 96 lights, Beylerbeyi Palace Room No: 22

The chandelier has 96 branches arranged in three tiers around three dishes. The shades are of red, green and milk white crystal outlined in gilt, and bells hanging from the curved arms. The pendant has crystal knops in the same colours. The baluster column rises to a finial in the form of a corona of cut crystal leaves.

41 FENER. Env. No: 3/941, 3 mumluklu, Beylerbeyi Sarayı, Selâmlık Deniz Köşkü
Altın varaklı bronz çerçeveli fenerin köşeleri ve tepeliği porselenden yapılmış renkli çiçekler ve sar-
maşık dalları ile çevrelenmiştir. İçinde üç mumluğu vardır.

HANGING LANTERN. Inv. No: 3/941, 3 sockets, Beylerbeyi Palace, Deniz Köşk (Waterfront
Pavilion) facing the Selamlık wing

*Ormolu lantern with tendrils around the edges, embellished with porcelain flowers. It contains sock-
ets for three candles.*

42 FENER. Env. No: 5/178, Beylerbeyi Sarayı, Ahır Köşk

Oval formlu, bronz askı fenerin bütün yüzeyi alçak kabartma bitkisel bezemelidir. Üç tarafı camdır. Camlı bölümlerin ortalarında kıvrık akant yaprakları kulp görünümünü almıştır, üzerlerinde birer hilal vardır. Tepede bir boğumun üç tarafında üç küçük at başı yer alır.

PENDANT LAMP. Inv. No: 5/178, Beylerbeyi Palace, Ahır Köşk (Stable Block)

This ovoid bronze lamp is decorated with embossed floriate designs. It has glass panels on three sides, in the centre of which are curving acanthus leaves forming handles, each with a crescent finial. At the top are three small horse's heads around a knop.

43 LAMBA. Env. No: 52/610, Yükseklik: 102 cm., Beylerbeyi Sarayı, Sarı Köşk
Yuvarlak kaide üzerinde bronz kadın heykeli elinde beyaz yeşil renklerde bir meşale tutmaktadır.

*FLOOR LAMP. Inv. No: 52/610, Height: 102 cm., Beylerbeyi Palace, Sarı Köşk
A bronze figure of a woman holding a white and green torch in her hand stands on a round base.*

KAYNAKÇA

ARSEVEN, Celal Esad., *Türk Sanatı*, Cem Yayınevi, İstanbul 1984

BARAZ, Mehmed Rebii Hatemi., *Beylerbeyi - Teşrifat Meraklısı Beyza-de Takımının Oturduğu Bir Kibar Semt*, C. I, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları No. 16, İstanbul 1994

GEZGÖR, Vahide - Feryal İREZ., *Yıldız Sarayı - Şale Kasrı Hümâyûnu*, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını, İstanbul 1993

Glass in Architectural Decoration: Chandeliers and Lighting Fittings

“İrade-i Meclis-i Mahsus”, Başbakanlık Arşivi, No. 1144, lef: 26.

KARAL, Enver Ziya., *Osmanlı Tarihi*, C. VII, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988

KÜÇÜKERMEN, Önder., *Cam Sanatı ve Geleneksel Türk Camcılığın-dan Örnekler (The Art of Glass and Traditional Turkish Glassware)* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları No. 271, Ankara 1985

KÜÇÜKERMEN, Önder - İhsan YÜCEL., “Milli Saraylardaki Cam Eserlerin 19. Yüzyılda Türk Cam Sanayii'nin Gelişimine Etkileri ve Ahmet Fethi Paşa”, *Milli Saraylar 1993*, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını No. 9, s. 20-39.

Milli Saraylar Arşivi, Defter No. 2691

NURİ, Osman., *Mecelle-i Umur-ı Belediye*, C. III (Arşak Garoyan Matbaası - Şehremaneti tarafından tab edilmiştir.), Dersaadet 1330

Türk Ansiklopedisi, C. XXX, Ankara 1981

YILDIZ, Netice., "İngiliz - Osmanlı Sanat Eseri Alışverişı (1583-1914)", (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1987

THE EARLY DEVELOPMENT OF INTERIOR LIGHTING

Since the early eras of civilisation human beings have sought ways to light their homes. Labour and ingenuity have gone into the invention of diverse methods of illumination using materials and technology available at the time. These inventions have not only served a useful purpose, but provide milestones for measuring the progress of civilisation.

The earliest form of domestic lighting was simple firelight, gradually progressing to embers placed on trivets, and from there to hand-held torches and oil lamps. Candles were invented in classical Roman times, followed soon afterwards by portable lanterns. These means of illumination changed little through mediaeval and Renaissance times, although there were regional differences in the methods generally favoured. It was in the Renaissance, characterised by a spirit of inquiry, that the foundations of many new advances in scientific knowledge were laid, and technology deriving from the new knowledge found fields of application in the eighteenth and nineteenth centuries. The Industrial Revolution which began in England in the second half of the eighteenth century brought a flood of innovations and discoveries whose repercussions gradually became felt across large

parts of the globe. Daily life began to change radically as a result.

During this period the small closed markets of Europe were opened up by ventures which were to lead eventually to large scale industry and the rapid development of technology. It was in these years that the production of artificial light to illuminate interiors was transformed by new discoveries. The year 1805 in England is of particular significance as that in which an energy source unknown in earlier centuries was harnessed for the purpose of illumination. This was coal gas, whose first application to lighting took place in England's factories.

While these developments were taking place in the West the Ottoman Empire was undergoing a process of change and westernisation which can be dated back to the so-called Tulip Era of 1718-1730. This trend gained fresh momentum with the proclamation of the 1839 Reforms, and henceforward many technological discoveries were introduced into the empire from Europe. Gas lighting was one of these, and this new form of artificial illumination was installed in palaces and government buildings in İstanbul.

As the largest and most splendid of the buildings constructed in İstanbul in the nineteenth century no trouble or expense was spared at Dolmabahçe Palace, which was fitted with gas lighting at the construction stage. When Sultan Abdülmecid (1839-1861) had Dolmabahçe Palace built in 1853 he decided that a gas works must also be constructed to provide gas for the palace lighting system. At first Dolmabahçe Gas Works only supplied the palace, but subsequently the gas from here was also used to light the streets of the city.

From the time of its construction until 1873 Dolmabahçe Gas Works was run by the Imperial Privy Purse, and thereafter its administration became the responsibility of İstanbul municipality.

Following the construction of Beylerbeyi Palace on the Asian shore of the Bosphorus it was decided to illuminate this building too by gas, and a gas works was established on Baba Nakkaş street at Nakkaş between Beylerbeyi and Kuzguncuk. Although this works was originally established to illuminate the palace, it provided gas for street lighting in the area until the construction of Kadıköy Gas Works. The tunnel behind the palace beneath the upper terraces of the gardens was also lit by gas.

The nineteenth century was an era in which scientific discoveries followed on the heels of one another like a chain reaction, and before long gas was being superseded by that magical and intangible form of energy, electricity. Electricity was first used for illumination with the invention of arc lights around 1840, but only came into widespread use with the invention of the filament lamp by Edison and Swan in 1879. The implications of this radical new form of lighting was not lost on the Ottoman Empire, which was steadfastly continuing on the path of westernisation. Although Dolmabahçe Palace continued to be lit by gas for many years an electric lighting system was installed at Yıldız Palace in 1898 by Siemens and Halske. Sultan Abdülhamid II (1876-1909) regarded Dolmabahçe Palace as a security risk, open as it was to the sea on the shore of the Bosphorus, and made his home in Yıldız Palace, which was to be the centre of Ottoman government for the next 32 years. That is why this palace

was given priority in the introduction of electric lighting.

At Dolmabahçe Palace gas was not replaced by electricity until the repairs and renovation carried out here with the accession of Sultan Mehmed Reşad in 1910. Under a contract signed that year the Gans Company was awarded sole rights to provide electricity for the houses and streets on the European side of İstanbul. It now became necessary to convert the light fittings at Dolmabahçe Palace to this new form of power.

LIGHTING IN NINETEENTH CENTURY TURKISH PALACES

According to statute No. 431 passed on 3 March 1924 on the orders of Mustafa Kemal Atatürk all palaces and other imperial residences became the property of the state along with their contents, and their management was placed in the hands of the Turkish Grand National Assembly. Known as the National Palaces, the contents of these former imperial palaces, lodges and pavilions consisted altogether of 72,147 items, including furniture, chandeliers, porcelain, clocks, carpets, stoves, paintings and other objects of historical and artistic significance.

The chandeliers and lamps in all these buildings had been silent witnesses to palace life and affairs of state over many decades.

Undoubtedly the most striking among them are the crystal chandeliers which not only illuminate the rooms in which they are situated, but beautify them with their graceful and often extravagant grandeur. In the state rooms and main reception rooms were hung extremely valuable and often unique crystal chandeliers.

Almost all these chandeliers in the nineteenth century Turkish palaces were purchased or received as gifts from England, Austria, Italy or France, where glass making had become a fine art. They were

made at famous glass works in England, Bohemia (then part of Austro-Hungary and now in Czechoslovakia), Murano in Italy, and the Baccarat works in France.

While ordinary glass is made of a mixture of silica, sodium carbonate and calcium carbonate (limestone), crystal glass contains potassium compounds and lead oxide, which render it heavier, with a lower melting point and greater brilliance and clarity. Crystal glass is more resonant, in other words it vibrates at a higher frequency than other glass. And since it is not as hard it is easier to cut, engrave and polish. Exploiting these qualities craftsmen used crystal glass to create many different fascinating and complex chandeliers and floor or standard lamps known as torchères.

The Turkish word for chandelier, *avize*, comes from the Persian for pendant, and in dictionaries is defined as a light suspended from the ceiling with branching sconces to hold candles or light bulbs, often as such a light fitting in which the light from candles or oval light bulbs is reflected by cut crystal drops. The use of glass shades in chandeliers is not new, occurring in mediaeval mosque lights for instance, but its decorative and aesthetic potential in light fittings did not come to the fore until the second half of the 17th century when glass making forged ahead in Western Europe.

Early chandeliers were fairly simple, consisting only of metal branches, and the idea of adding decorative rock crystal elements came later. In time natural crystal was replaced by crystal glass, and soon this was being used in such quantities that it entirely concealed the metal frame of the chandeliers. From the eighteenth century

onwards crystal chandeliers began to be made in several countries of Europe where glass technology had advanced. Crystal chandeliers reached their height with the English Regency style, when chandeliers were designed to look like waterfalls pouring into a light filled pool. Not until electricity superseded candles and gas did completely new concepts in light fittings emerge. So to sum up, from being largely functional objects in earlier centuries, chandeliers became increasingly ornate. Harnessing technological development and in response to the tastes of the time, the nineteenth century saw chandelier design reach a culmination of magnificence.

As technology lent momentum to crystal cutting and chandelier design during the nineteenth century, competition between the principal manufacturing countries of France, England and Austria increased. This led to the search for inventive designs and technical ingenuity. International exhibitions brought about some reciprocal influence between countries, but the distinctions between the imperial styles of French Baccarat, Bohemian and English chandeliers remained sharp even though reciprocal influence can be discerned in their techniques.

As the latest wonders of technological prowess were displayed at the industrial expositions, the search for new markets continued with increasing vigour. Political and trade relations between Britain and the Ottoman Empire which had begun in the last quarter of the sixteenth century entered a new period of intensity in the mid-nineteenth century. The Ottomans signed trade agreements with Britain in 1838 followed by other European states, and from the middle of

the century trade relations with Britain and France in particular progressed rapidly. Both nations took full advantage of the situation to import their goods to this convenient and eager market. Above all Britain exported large quantities of glass ware, including crystal chandeliers and other types of lamps and light fittings to Ottoman Turkey.

Documents in the Ottoman Archives and the National Palaces Archives show that numerous chandeliers were imported from England for the imperial palaces. A news item in *Ceride-i Havadis* No. 1633 dated 27 July 1853, while Dolmabahçe palace was still under construction, reports that a chandelier maker in London had been commissioned to make a crystal chandelier for the new palace, and that Prince Albert had gone to see the chandelier when it was finished, taking with him the Russian crown prince who was at that time staying in London. The chandelier was described as a work of art of remarkable beauty. According to another document, Ahmet Fethi Paşa, who was responsible for all purchases for the palaces, had received a chandelier and its accessories worth 365 English pounds on 3 Kanunevvel 1857, and that on 4 March 1858 a gas chandelier and accessories had been shipped on a vessel named the *Norman*.

The most imposing of all the English chandeliers in Dolmabahçe Palace is that in the Muayede Salonu (Ceremonial Hall or Throne Room)[1]. From the day it was hung up it was remarked with admiration by those who saw it. This colossal 4.5 ton chandelier with 664 lights was fitting indeed for this vast room of over 2000 square metres in area and surrounded by 56 columns with gilded capitals. It hangs

from the imposing 36 metre high dome. Both the chandelier itself and the achievement of hanging such an enormously heavy object illustrate the cutting edge of contemporary technology. On the shaft of the chandelier is a label reading "This chandelier was planned and executed (by) Frederick Rixon of the firm of HANCOCK RIXON & DUNT, NO.1 COCKSPUR STREET, LONDON, June 1853".

While there is no documentary information about the chandeliers of French manufacture, experts from the Baccarat factory who have examined the chandeliers at Dolmabahçe Palace have confirmed that some of them were made at the Baccarat factory on the evidence of their style. A pair of matching chandeliers in the Medhal Salon (Main Entrance Hall) at Dolmabahçe Palace, one situated at the entrance to the room and one near the foot of the Crystal Staircase, four crystal torchères in the same room, a chandelier in the Hatıra Salonu (Room of Keepsakes), those in the bedroom of Sultan Abdülaziz and in the Valide Sultan Kabul Odası (Reception Room of the Valide Sultan), in the Mavi Salon (Blue Hall), and in the Müzik Odası (Music Room) are examples of those believed to have been made at Baccarat.

From Register No. 2691 in the National Palaces Archive we learn that chandeliers packed in cases and with a supply of spare parts were imported from London and Paris for Çırağan Palace, which was constructed for Sultan Abdülaziz (1860-1876). It seems possible that some of these chandeliers may also have been placed in Beylerbeyi Palace which was built around the same time. So we discover that the importation of crystal chandeliers from England and France continued during the reign of Sultan Abdülaziz. There are numerous glass

light fittings bearing the Baccarat label in Beylerbeyi Palace.

While the Ottoman palaces contain a considerable number of crystal chandeliers from England and France, Murano chandeliers from Italy are by contrast few in number. One is the unusual and lovely chandelier hanging in the Mescit at Dolmabahçe Palace, in which a composition of glass leaves and flowers on long curving stems has been created by diverse techniques and using glass of several colours [2]. Another is that hanging in the dressing room of the Imperial Hamam.

The history of Venetian glass goes back four centuries, but chandeliers only began to be manufactured at the Murano glass works in the eighteenth century. Venetian glass makers generally made the crystal drops by blowing and moulding, and used both colourless and coloured glass to create naturalistic compositions of flowers, leaves, fruits and other motifs. These decorative elements were made separately and then attached to the metal or glass frame.

Venice retained its superiority in the art of glass making until the end of the 17th century, and had exported glass ware in large quantities to the Turkish market from very early times. But from 1670 onwards Venetian glass makers gradually lost the lead to their rivals in other European countries. In Bohemia, then under German rule, glass makers developed the formula for a heavy glass composed of potassium and limestone which was extremely amenable to engraving and cutting. Meanwhile in England makers developed lead glass, whose high refraction lent it an exceptionally deep brilliance. English tastes of the time favoured plain styles focusing on form rather than

surface decoration, and this is reflected in early lead glass, but the eighteenth century saw the gradually increasing use of engraved and cut decoration. These developments in Bohemia and England undermined Venetian glass markets, and towards the mid-eighteenth century England took first place in European glass production and exports, which explains why there are so few Murano chandeliers in the Ottoman palaces.

Faced by these developments taking place in Europe and by a growing level of imports the glass industry in the Ottoman Empire was unable to compete. Although some attempts were made to modernise local glass making, the industry failed to develop the necessary technical level of achievement, and commercial factors were also weighted against it. The glass factory established in the district of Çubuklu on the Asian shore of the Bosphorus in İstanbul in 1848 during the reign of Sultan Abdülmecid was one such initiative. Here the delicate colour twist ware known as *çeşm-i bülbul* and crystal ware was made. But its production levels were low and today there are but few surviving examples in museums and private collections. Ahmed Fethi Paşa, a statesman who served in important posts at a time when the Ottoman empire was expanding closer trade relations with the West in the middle of the nineteenth century, played a key role in this early attempt to develop a modern Turkish glass industry, which was one of several state backed ventures designed to encourage industrialisation in the empire.

Another type of chandelier seen in the Ottoman palaces features bronze in conjunction with crystal, the bronze shafts and branches

being adorned with diverse crystal glass elements. One lovely example of such a chandelier can be seen in the Yazı Mahalli (Writing Area) at Dolmabahçe Palace, and very graceful examples hang from the ceilings of the Maiyet Köşk, one of the two lodges at İhlamur Kasrı.

Metal pendant light fittings form another group, and ceiling lights and lanterns were frequently used to illuminate small rooms, halls and passageways. There are many of these in the harem at Dolmabahçe Palace. Each one is of individual interest with respect to its contemporary decoration elements. Notable among the pendant lights at Dolmabahçe Palace are those decorated with bunches of grapes made of yellow, pink and green glass in the Apartments of the Cariyes (Concubines) in Dolmabahçe Palace Harem [4]. Pendant lights decorated with horses heads [42] in three corners of the Imperial Stable Building at Beylerbeyi Palace are interesting examples of lights whose theme reflects their location.

Ceiling lights which were originally designed for electricity can only be seen in a few rooms. One of these is notable for being situated in the bedroom used by Atatürk at Dolmabahçe Palace.

T O R C H E R E S   A N D   C A N D E L A B R A

Crystal torchères are floor lamps with branching lights similar in concept to the crystal chandeliers, and were also used to illuminate important rooms in the palace. Some of them are made of silver or bronze. Candelabra standing on tables and wall sconces were equally ornate, combining functionality with decorative qualities. In addition the palace contains numerous table lamps, oil lamps and other small wall and ceiling lights.

Candlesticks or candelabra with drip pans above the sockets attached to the single or branched stem could be placed on flat surfaces or attached to the wall in the form of sconces. This was a form of lighting which remained virtually unchanged over a long period, useful for both torches and candles from mediaeval times onwards, and surviving until the advent of electricity. Indeed although electricity has replaced candlelight for general use, modern and antique candlesticks continue to adorn dinner tables today.

Candlesticks were usually made of gold, silver, brass or copper, and less frequently of earthenware, china, crystal, ivory or wood. Candelabra was the term for those with branching stems designed to hold more than one candle. These could be extremely opulent objects

of great value, and some outstanding examples can be seen in the National Palaces.

All the palaces, *kasırs* and *köşks* administered by the National Palaces contain torchères and candelabra illustrating a wide range of nineteenth century styles. The state rooms contain huge torchères, in sets of four, one for each corner of the room. Many of these torchères are predominantly of crystal glass, and some are of bronze or silver. Without exception they are highly decorative and impressive items of furnishing. Beylerbeyi Palace and Şale Kasır at Yıldız Palace both contain spectacular examples of torchères made of coloured crystal glass.

Gilded copper torchères in the Küçük Binek Salonu (Small Carriage Room) in the Selamlık at Dolmabahçe Palace and in Room 189 [5] in the Harem have bases in the form of animal figures such as lions, bulls, bison, giraffes and rhinocerus. There are also torchères decorated with figures of birds at the top of the stem beneath the branches, and with crescent shaped finials. The torchères standing in opposite corners on the landward side of the Harem Binek Salonu (Carriage Room) are of particular interest since they are of local manufacture and reflect contemporary Turkish tastes. At the point where the branches converge is an Ottoman Turkish inscription in the form of a medallion reading "Manufactured by the Imperial Repair Shop, 1324" [7].

Another type of torchère consists of metal candelabra set upon gilded wooden stems, of which examples can be seen in the palaces of Dolmabahçe and Beylerbeyi, in Küçüksu Kasır and the Şale Kasır at

Yıldız Palace.

Candlesticks and candelabra made of bronze, silver and other metals, in various different styles, set on tables or on wall brackets, can be seen throughout the palaces. Candelabra with porcelain vases set in the stems are another decorative type of lamp which reflect nineteenth century tastes [31]. Many examples of this type of light ranging from small hand-held candlesticks to tall crystal torchères found their way into the palaces either as special commissions, purchases or gifts.

On the base of a silver candelabra on a table in the Harem Binek Salonu (Carriage Room) is an Ottoman Turkish inscription reading “Her Highness the Virtuous Pertevniyal Valide Sultan 1287 [1881]” [6]. Perhaps this candelabra was a gift to Pertevniyal Valide Sultan, the mother of Sultan Abdülaziz. There is an identical candelabra in Beylerbeyi Palace, presumably the second of the pair. The torchère manufactured at the Imperial Repair Shop and the abovementioned silver candelabra are rare and interesting examples of items bearing dates and Ottoman inscriptions.

All the light fittings in the palaces are typical of nineteenth century styles, and are therefore in harmony with both the architecture and other furnishings.

Most of the wall lights have been converted to electricity, but traces of the days when they held gas lights can be seen in the gas taps which still remain on some of the brackets.

Portable lanterns were also of considerable practical importance when the palace was inhabited [8]. These consist of metal frames with

glass panels and sockets for candles.

The National Palaces were residences to members of the Ottoman imperial family during the nineteenth century and until the dissolution of the monarchy in 1922, and are each a museum of their time. Chandeliers, lamps and light fittings form one of many remarkable collections which the buildings contain. Altogether totalling 2748 in number, they not only illuminate the rooms and spaces where they are situated, but are in aesthetic harmony with the other interior decoration. Many are outstandingly beautiful objects which made fascinating use of the innovations of nineteenth century technology.

BIBLIOGRAPHY

ARSEVEN, Celal Esad., *Türk Sanatı*, Cem Yayınevi, İstanbul 1984.

BARAZ, Mehmed Rebi Hatemi., *Beylerbeyi - Teşrifat Meraklısı Beyzade Takımının Oturduğu Bir Kibar Semt*, Vol. I, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları No. 16, İstanbul 1994.

GEZGÖR, Vahide - Feryal İREZ., *Yıldız Sarayı - Şale Kasrı Hümayunu*, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını, İstanbul 1993.

Glass in Architectural Decoration: Chandeliers and Lighting Fittings.

"İrade-i Meclis-i Mahsus", Başbakanlık Arşivi, No. 1144, lef: 26.

KARAL, Enver Ziya., *Osmanlı Tarihi*, Vol. VII, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.

KÜÇÜKERMEN, Önder., *Cam Sanatı ve Geleneksel Türk Camcılığından Örnekler (The Art of Glass and Traditional Turkish Glassware)* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları No. 271, Ankara 1985.

KÜÇÜKERMEN, Önder - İhsan YÜCEL., "Milli Saraylar'daki Cam Eserlerin 19. yüzyılda Türk Cam Sanayii'nin Gelişimine Etkileri ve Ahmet Fethi Paşa", *Milli Saraylar 1993*, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını No. 9, pp. 20-39.

Milli Saraylar Arşivi, Defter No. 2691.

NURİ, Osman., *Mecelle-i Umur-ı Belediye*, Vol. III, Arşak Garoyan Matbaası - Şehremaneti, Dersaadet 1330.

Türk Ansiklopedisi, Vol. XXX, pp. 205-206, Ankara, 1981.

YILDIZ, Netice., "İngiliz - Osmanlı Sanat Eseri Alışverişi (1583-1914)", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, unpublished doctoral thesis, İstanbul 1987.

TBMM
Kütüphanesi

200804641